

Jayrus Nyholm 18 jan 1933

Anti-intellektualismen.

Den nya politiska romantiken.

Den för antiintellektualismen kännetecknande tankekedjan (nihilism, livstro, illusionism) är ur psykologisk synpunkt ett uttryck för de intellektuella självförakt; klarast har kanske denna känsla skildrats av Thomas Mann, vars rationalistiska patos först under den nationalsocialistiska rörelsens tryck synes ha nått full medvetenhet. Barrès och Sorel, för att nämna blott dessa två exempel, synas ständigt vrida sig under den pina som deras egen tankeklarhet framkallar. Att den attityd de slutligen gjort till sin fångslat stora delar av den borgerliga ungdom som uppväxt i skepticismens skugga är icke ägnat att förvåna. Deras läror ha kunnat frigöra handlingsbegäret utan att enervra förnuftet. De ha på en gång tillfredsställt behovet av tyvcl och tro. Kombinationen av nihilism och heroism, av hopplöshet och patos, har verkat exciterande; mot bakgrunden av intighet och undergång har livsviljan blivit ursäktlig, till och med tragiskt stor, handlingen en stolt och taper utmaning. Antiintellektualismen har blivit en stimulan för en blaserad, något ytlig intellektualism, en intellektualism som startat med alltför stora, religiöst färgade förhoppningar och som känner sig besviken. Den har utlöst ressentimentkänslor hos sinnen som i böckerna förgäves sökt "sanningen", den har givit illusioner åt folk vars pretentioner på dylika stegrats en smula över det vardagliga, men vars begär efter ordmagi icke släckts genom vetandet.

Antiintellektualismen har emellertid icke blott färgat föreställningssättet inom några intellektuella kretsar, den har också tjänstgjort som betäckning för stora politiska rörelser. Till de många från olika håll hämtade idéer under vilka de nationalsocialistiska rörelserna i Italien och Tyskland gå fram hör även den medvetna primitivismen. Tio år efter sin död hör Sorel till de stora politiska namnen, men det är icke arbetarklassen, utan dess motståndare som hyllar honom. Sorel erkännes som teorins grundläg-

gare, men den myt man accepterar är Barrès'.

Den starka påverkan Mussolini rönt från Sorel, Pareto och andra med dem besläktade tänkare är väl känd; Sorel var inom den radikala socialistgrupp som Mussolini ursprungligen tillhörde, mera känd och uppskattad än någonsin i sitt franska hemland. I den mån fascismen över huvud under sin revolutionära period sökte en teoretisk legitimation var det huvudsakligen i kombinationen av livstro och aktivism. "Då alla ideologier äro likvärdiga, alla äro fiktioner, anser den moderna relativismen att var och en har rätt att skapa sin egen och att göra den gällande med all sin kraft", är en ur ett filosofiskt arbete hämtad fras, som Mussolini förklarar vara betecknande för fascismens inställning. Med Sorel talade han om målföreställningarna såsom eggande myter. Som socialist hade han utgått från myten om klasskampen, som fascist utgick han från myten om nationen. "Vi ha skapat en myt", yttrade han i sitt tal på partikongressen i Neapel, några dagar före marschen mot Rom. "Myten är en tro, en lidelse. Det är icke nödvändigt att den är en verklighet. Den är såtillvida en verklighet som den medför eggelse, hopp, tro och mod. Vår myt är nationen, vår tro är nationens storhet".

Även sedan fascismen kommit till makten och utformat en på föreställningen om staten såsom en överindividuell personlighet grundad statslära predikas relativism och antiintellektualism vid sidan av den nya dogmatiken. Man talar om den rena handlingens överlägsenhet, om tänkandet såsom försvagande vilja och kraft, om fascismen som en filosofi som icke tänker utan handlar. Ofta antyda de fascistiska ideologerna att deras läror ha sitt värde såsom myter, oberoende av sanningshalten; de producera illusioner, som genom skolorna bli de nya generationernas tro. En hel kår av författare arbetar sålunda på att kritisera tänkandet och att samtidigt utforma tanke-systemen.

Även i de nationalsocialistiska skrifterna framträder ständigt en antiintellektualistisk livstro, även om den sällan får så klara uttryck som hos fascismen, vars tillgång på tränade dialektiker är ojämförligt större. Ett ledmotiv i Hitlers huvudarbete är betonet av att alla teorier måste tjäna livet och skola bedömas ur denna synpunkt att vilja och handlingskraft äro väsentligare än rationellt tänkande. I en sats som erinrar om Barrès uttalar han att "den yttersta insikten" innebär "förstående av de instinktiva motiven" och att "halvbildningen lösrycker människorna från naturinstinkten". Ordet intellektuell är ett skymford, föga mindre grovt än orden jude och marxist. "Sann nationalsocialism är instinkt, icke vetande", skriver Göbbels. "Ned med förnuftet", är den karaktäristiska rubriken på en artikel där rationalism och objektivitetssträvan betecknas som farliga för livsviljan. Då Rosenberg kallar den nationalsocialistiska rasteorin "det tjugonde århundradets myt" synes han medvetet acceptera den uppfattning om idéerna som stimulan för handlandet som man i mera vag gestaltning ständigt kan skönja i den nationalsocialistiska litteraturen.

Med det sagda har jag naturligtvis ej velat påstå att antiintellektualismen skulle vara en väsentlig, eller ens en avsevärd, faktor i det kausalsammanhang som ligger bakom senare års nationalistiska diktaturtendenser, icke håller att den skulle vara det centrala momentet i de berörda rörelsernas andliga legitimationssträvan. Frågan om ideologins betydelse i det historiska skeendet lämnas här å sido. Det väsentliga är att antiintellektualismen, som i och för sig kan tjäna som sköld för vilken politisk inställning som helst, i närvarande situation framför allt är en attityd hos antidemokratiska, nationella och antisocialistiska rörelser, att den blivit ett vapen i den sociala kontrarevolutionens tjänst. Varpå beror detta?

Att antiintellektualismen lämnar stöd åt en principiell kritik av demokratin är utan vidare klart. Demokratins väsen är diskussion, utjämning, kompromiss, dess teoretiker utgå från möjligheten av rationella lösningar som äro acceptabla för det stora flertalet, och se i samhällsfreden det grundläggande värdet. Den med icke våldsamma medel förda kampen mellan olika åskådningar är essentiell för demokratin; denna fixerar icke ett gemensamt politiskt värdebestånd. Med utgångspunkt från den relativistiska aktivismen har demokratin angripits såsom ägnad att försvaga handlings-

viljan och den primitiva tron som ett medel att undergräva den élan som betraktas som det enda absoluta värdet. I stället för det fredliga övertygandet predikar man suggestionen och våldet; våldet blir det högsta uttrycket för handlingsdriften och tillika en stimulan för tron. Emot den statsform där man diskuterar och förhandlar sättes handlandets statsform, diktaturen, där de aktiva och starka leda och där massans begär efter en tro utan reservationer fylles genom den statliga reklamen.

Av större intresse är det samband som föreligger mellan antiintellektualismen och reaktionen mot socialism och kommunism, mot de rörelser som hota den bestående sociala hierarkin. Dessa rörelser äro burna av rationalistiskt patos. De tro sig med förnuftets hjälp kunna söndersmula de värdeföreställningar som tjäna som stöd åt den privatkapitalistiska ordningen och framför allt åt den sociala och ekonomiska differentieringen; de äro utilitarismens och upplysningsfilosofins arvtogare. De äro mer än några andra av nutidens politiska rörelser präglade av en i grunden optimistisk evolutionstro, de äro allt utom relativistiska. Antiintellektualismen hör till de forskansningar som de intellektuella, främlingslegionen i bourgeoisins armé, bygga upp mot den hotande sociala revolutionen. Genom nihilismen undandrar man sig den rationalistiska analysen, genom den nya livskänslan gives romantisk glans åt det bestående, även åt brytningarna och olyckan ("livets mångfald och rikedom"), genom illusionismen ger man massorna skådespel i stället för bröd. Liksom det tidiga 1800-talets romantik blev ett vapen mot den politiska jämlikhetsidén blir alltså antiintellektualismen ett vapen i kampen mot kravet på social och ekonomisk utjämning. I hägnet av denna tro av andra graden kan man återupprätta de halvt raserade politiska, religiösa och sociala värdehierarkierna.

Herbert Tingsten.